

UDK 341
Ei700

EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBAS. I DAĻA. INSTITUCIONĀLĀS TIESĪBAS
Trešais papildinātais izdevums. K. Gailīša, A. Bukas, C. Schewe (K. Ševes)
zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2025, 456 lpp.

Ar Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Juridiskās zinātnes institūta zinātniskās padomes 20.09.2025. sēdes lēmumu Nr. 22-2/3 (protokols Nr. 2) un Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes zinātņu prodekāna, asoc. prof. Vadima Mantrova apstiprinājumu monogrāfija rekomendēta izdošanai.

Recenzenti:

Jānis Grasis, Dr.iur., Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes profesors un vadošais pētnieks

Ingus Meimers, Ph.D., zvērināts advokāts

- © Arnis Buka, 2025
- © Kaspars Gailītis, 2025
- © Vija Kalniņa, 2025
- © Kristīne Markus, 2025
- © Aleksandrs Potaičuks, 2025
- © Christoph Schewe (Kristofs Ševe), 2025
- © Ģirts Strazdiņš, 2025
- © Marina Selunska, mākslinieciskais noformējums, 2025
- © Tiesu namu aģentūra, makets, 2025

Izdevējs: Tiesu namu aģentūra
Baldones iela 1 B, Rīga, LV-1007
tnagramatas.tna.lv; facebook.com/TNAGramatas

Tiražētājs: SIA "Jelgavas tipogrāfija"

ISBN 978-9934-621-29-1

Saturs

Ievadvārdi (<i>Egils Levits</i>)	15
No zinātniskā redaktora priekšvārda grāmatas pirmajam izdevumam	24
Zinātniskā redaktora priekšvārds otrajam izdevumam	27
Zinātnisko redaktoru priekšvārds trešajam izdevumam	29
Izmantotie saīsinājumi	31
IEVADS EIROPAS SAVIENĪBAS INSTITUCIONĀLAJĀS TIESĪBĀS	35
Eiropas Savienības institucionālās tiesības – I daļa	35
Eiropas Savienības tiesību dinamika un starpdisciplinārie elementi	36
Tiesību loma Eiropas integrācijas procesā	38
1. § EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBAS	41
I. Eiropas tiesības – jēdziens un nozīme	41
II. Eiropas Savienības tiesības citu tiesību sistēmu vidū	41
2. § EIROPAS SAVIENĪBAS VĒSTURE UN ATTĪSTĪBA	43
I. Eiropas jēdziens un mēģinājumi apvienot Eiropu	43
1. Eiropas jēdziens	43
2. Eiropas apvienošanas agrākie mēģinājumi.....	45
II. Otrais pasaules karš un tā ietekme uz Eiropas integrācijas procesu	48
III. Šūmana deklarācija un pirmo Eiropas Kopienu dibināšanas līgumi	50
1. Šūmana deklarācija	50
2. Eiropas Ogļu un tērauda kopienas dibināšanas līgums	51
3. Eiropas Ekonomikas kopienas un Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgumi.....	52
IV. No Eiropas Kopienām līdz Eiropas Savienībai: paplašināšanās un integrācijas padziļināšanās	54
1. 20. gs. 60-tie gadi	54
2. 20. gs. 70-tie gadi	55

3.	20. gs. 80-tie gadi	56
4.	20. gs. 90-tie gadi	58
5.	21. gs. sākums	61
V.	Citas Eiropas integrācijas formas.....	65
1.	Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācija un Eiropas Ekonomikas zona	66
2.	Eiropas Padome.....	67
3.	Eiropas Drošības un sadarbības organizācija	69
4.	Reģionālā integrācija Eiropā	69
4.1.	Beniluksa Ekonomiskā savienība	70
4.2.	Baltijas Asambleja un Baltijas Ministru Padome	70
VI.	Eiropas un Eiropas Savienības nākotne.....	71
3. §	EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBU PAMATI.....	75
I.	Eiropas integrācijas teorētiskie pamati.....	75
1.	Integrācijas teorijas	75
1.1.	Ideālistiskās teorijas	75
1.2.	Reālisms	76
1.3.	Institucionālisms (funkcionālisms).....	77
2.	Ekonomiskā integrācija	78
2.1.	Ekonomiskās integrācijas teorijas	78
2.2.	Starptautiskās tirdzniecības šķēršļi.....	83
2.3.	Ekonomiskās integrācijas pakāpes	85
II.	Eiropas Savienības koncepts un arhitektūra	90
1.	Eiropas Savienības juridiskā daba.....	90
1.1.	Juridiskas personas un starptautisko tiesību subjekta statuss.....	90
1.2.	Starptautiska organizācija vai <i>sui generis</i>	92
2.	Tempļa konstrukcija.....	94
3.	Eiropas Savienības vērtības un mērķi	95
3.1.	Eiropas Savienības vērtības	96
3.2.	Eiropas Savienības mērķi	97
III.	Eiropas Savienības darbības principi.....	97
1.	"Princips" Eiropas Savienības tiesību kontekstā	97
2.	Kompetences piešķiršanas princips.....	99
2.1.	Kompetences veidi	100
2.2.	Kompetences atvasināšana no Dibināšanas līgumu mērķiem	102

2.3. Kompetences robežas	103
3. Subsidiaritātes princips	104
4. Proporcionalitātes princips	105
5. Lojalitātes princips	107
6. Solidaritātes princips	108
IV. Supranacionālisms	110
1. Organizācijas supranacionālisms lēmumu pieņemšanā	110
2. Eiropas Savienības tiesību supranacionālisms	111
2.1. Costa/E.N.E.L.	112
2.2. Eiropas Savienības tiesību supranacionālisma izpausmes	114
3. Dalībvalstu attieksme pret supranacionālismu	117
3.1. Vācijas attieksme pret supranacionālismu	117
3.2. Tiltā teorija jeb <i>Brückentheorie</i>	124
3.3. Eiropas Savienības tiesību piemērošanas priekšroka Latvijā	126
V. Eiropas Savienības tiesību iedarbības telpa un laiks	130
1. Eiropas Savienības tiesību iedarbības telpa	130
1.1. Dalībvalstis un to teritorijas	130
1.2. Izmaiņas iedarbības telpā	130
1.3. Ekstrateritoriālā Eiropas Savienības tiesību iedarbība	131
2. Eiropas Savienības tiesību iedarbības laiks	131
VI. Iestāšanās un izstāšanās no Eiropas Savienības	132
1. Iestāšanās Eiropas Savienībā	132
1.1. Valsts piederība Eiropai	132
1.2. Kopenhāģenas kritēriji	133
1.3. Pievienošanās Eiropas Savienībai process	134
2. Dalības Eiropas Savienībā pārtraukšana	135
2.1. Izstāšanās no Eiropas Savienības	135
2.2. Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības	136
2.3. Izslēgšana no Eiropas Savienības	141
3. Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā	142
3.1. Satversmes regulējums pirms pievienošanās	143
3.2. Satversmes pieskaņošana dalībai Eiropas Savienībā	143
3.3. Iestāšanās procedūras atbilstībai Satversmei	144
3.4. Suverenitātes jautājums	146

4. §	EIROPAS SAVIENĪBAS IESTĀDES	149
I.	Ievads	149
II.	Eiropas Savienības galvenās iestādes	151
1.	Eiropas Parlaments	151
1.1.	Sastāvs	152
1.2.	Eiropas Parlamenta organizācija	156
1.3.	Funkcijas	157
1.4.	Lēmumu pieņemšana	161
2.	Eiropadome	162
2.1.	Sastāvs un organizācija	163
2.2.	Funkcijas	164
2.3.	Lēmumu pieņemšana	166
3.	Padome	167
3.1.	Sastāvs un organizācija	168
3.2.	Funkcijas	171
3.3.	Lēmumu pieņemšana	173
4.	Komisija	176
4.1.	Sastāvs un organizācija	176
4.2.	Funkcijas	181
4.3.	Lēmumu pieņemšana	184
4.4.	Eiropas Savienības Augstais pārstāvis	186
5.	Eiropas Savienības Tiesa	187
5.1.	Eiropas Savienības Tiesas sastāvs un organizācija	189
5.2.	Funkcijas	191
5.3.	Nolēmumu pieņemšana	192
6.	Eiropas Centrālā banka	193
6.1.	Sastāvs un organizācija	193
6.2.	Funkcijas	194
6.3.	Lēmumu pieņemšana	195
7.	Revīzijas palāta	195
7.1.	Sastāvs un organizācija	195
7.2.	Funkcijas	196
III.	Citas iestādes	197
1.	Ekonomikas un sociālo lietu komiteja	197
1.1.	Funkcijas	197
1.2.	Sastāvs, organizācija un lēmumu pieņemšana	198

2.	Reģionu komiteja	199
2.1.	Funkcijas	199
2.2.	Sastāvs, organizācija un lēmumu pieņemšana.....	200
IV.	Tabulas veida pārskats par Eiropas Savienības iestādēm	201
5. §	LIKUMDOŠANA EIROPAS SAVIENĪBĀ.....	203
I.	Tiesību aktu izdošanas procedūra	203
1.	Leģislatīvo aktu izdošana.....	204
1.1.	Likumdošanas iniciatīva.....	204
1.2.	Parastā likumdošanas procedūra.....	206
1.3.	Īpašās likumdošanas procedūras.....	208
1.4.	Deleģēto aktu un īstenošanas aktu pieņemšana	209
II.	Leģitimitātes jautājums.....	210
1.	Demokrātijas deficīts Eiropas Savienībā.....	211
2.	Demokrātijas elementi	215
3.	Satversmes tiesas viedoklis par demokrātiju.....	216
3.1.	Kompetenču nodošana	217
3.2.	Demokrātijas prasības	218
4.	Vācijas konstitucionālās tiesas nostāja.....	219
4.1.	Kompetenču nodošana	219
4.2.	Eiropas Parlamenta vērtējums	220
6. §	EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBU AVOTI.....	221
I.	Primārie tiesību akti	224
1.	Dibināšanas līgumi.....	224
1.1.	Līgumu jēdziens	224
1.2.	Līgumu tiešā piemērojamība un tiešā iedarbība	226
2.	Līgumiem pievienotie protokoli un deklarācijas	229
2.1.	Protokolu un deklarāciju jēdziens	229
2.2.	Protokolu un deklarāciju tiešā piemērojamība un tiešā iedarbība.....	230
3.	Eiropas Savienības Pamattiesību harta.....	230
3.1.	Hartas jēdziens	231
3.2.	Hartas tiešā piemērojamība un tiešā iedarbība	231
4.	Nerakstītās primārās tiesības.....	232
4.1.	Vispārējie tiesību principi	233
4.2.	Eiropas Savienības paražu tiesības.....	234

II. Sekundārie tiesību akti	234
1. Regulas.....	239
1.1. Regulas jēdziens.....	239
1.2. Regulu tiešā piemērojamība un tiešā iedarbība.....	241
2. Direktīvas	241
2.1. Direktīvas jēdziens	242
2.2. Direktīvu tiešā piemērojamība un tiešā iedarbība?	244
2.3. Direktīvu tiešā piemērojamība?.....	245
2.4. Direktīvu tiešā iedarbība	246
3. Lēmumi	264
3.1. Lēmuma jēdziens	264
3.2. Lēmumu tiešā piemērojamība un tiešā iedarbība.....	265
4. Ieteikumi un atzinumi	266
4.1. Ieteikuma un atzinuma jēdzieni.....	266
4.2. Ieteikumu un atzinumu tiešā piemērojamība un tiešā iedarbība.....	267
III. Terciārie tiesību akti.....	267
1. Deleģētie tiesību akti.....	268
2. Īstenošanas tiesību akti.....	269
IV. Starptautiskās publiskās tiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā.....	270
1. Starptautiskās paražu tiesības.....	271
2. Starptautiskie līgumi	272
2.1. Eiropas Savienības noslēgtie starptautiskie līgumi	273
2.2. Dalībvalstu noslēgtie starptautiskie līgumi	273
2.3. Jauktie nolīgumi	274
2.4. Apvienoto Nāciju Organizācijas aktu un Eiropas Savienības tiesību mijiedarbība.....	275
3. Tiešā piemērojamība un tiešā iedarbība.....	277
V. Tabulas veida pārskats par Eiropas Savienības tiesību avotiem.....	279

7. §	EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĪBU ĪSTENOŠANA	281
I.	Ievads	281
II.	Eiropas Savienības veiktā Eiropas Savienības tiesību īstenošana	282
1.	Komisijas darbība Eiropas Savienības tiesību īstenošanā saistībā ar konkurences noteikumiem, kas attiecas uz uzņēmumiem	283
1.1.	Komisijas tiesības pieprasīt informāciju	284
1.2.	Komisijas pilnvaras uzņēmumu pārbaudēs uz vietas	284
1.3.	Komisijas pilnvaras pēc pārkāpuma konstatēšanas	286
2.	Komisijas darbība Eiropas Savienības tiesību īstenošanā valsts atbalsta sniegšanas uzraudzības jomā	287
III.	Dalībvalstu veiktā Eiropas Savienības tiesību īstenošana	288
1.	Nacionālās procesuālās autonomijas princips	289
2.	Ekvivalences, efektivitātes un sadarbības principi	290
3.	Dalībvalstu iestāžu veiktā Eiropas Savienības tiesību īstenošana	291
4.	Dalībvalstu tiesu veiktā Eiropas Savienības tiesību īstenošana	294
8. §	PRASĪBAS EIROPAS SAVIENĪBAS TIESU INSTITŪCIJĀS	297
I.	Ievads	297
II.	Eiropas Savienības tiesību interpretācija	298
III.	Prejudiciālo nolēmumu procedūra	301
1.	Prejudiciālo nolēmumu procedūras pamati	301
1.1.	Prejudiciālie nolēmumi kā sadarbība starp dalībvalstu tiesām un Eiropas Savienības Tiesu	301
1.2.	Prejudiciālie nolēmumi kā Eiropas Savienības tiesību vienveidīgas piemērošanas garantis	303
1.3.	Vispārējās tiesas iespējas sniegt prejudiciālos nolēmumus	306
2.	Prejudiciālā nolēmuma lūguma priekšmets	309
3.	Dalībvalstu tiesas, kuras ir tiesīgas lūgt prejudiciālo nolēmumu	312
3.1.	Jēdziena "dalībvalsts tiesa" vispārīgie kritēriji	313
3.2.	Jēdziena "dalībvalsts tiesa" piemēri Eiropas Savienības Tiesas praksē	315
3.3.	Konstitucionālās tiesas kā "dalībvalstu tiesas"	317

4.	Tiesības un pienākums vērsties Eiropas Savienības Tiesā	319
4.1.	Pamatprincipi attiecībā uz tiesībām un pienākumu vērsties Eiropas Savienības Tiesā.....	319
4.2.	Jēdziens "tiesa, kuras nolēmumus nevar pārsūdzēt"	320
4.3.	Izņēmumi no pienākuma vērsties Eiropas Savienības Tiesā.....	321
5.	Prejudiciālā nolēmuma sekas	324
6.	Prejudiciālo nolēmumu lūgumi no Latvijas tiesām	326
IV.	Prasības pret dalībvalstīm par Eiropas Savienības tiesību pārkāpumiem	328
1.	Pirmstiesas administratīvā procedūra.....	330
2.	Pirmstiesas administratīvās procedūras noslēgums un tiesvedība Eiropas Savienības Tiesā.....	331
3.	Finansiālas sankcijas par Eiropas Savienības tiesību pārkāpumu.....	332
3.1.	Finansiālas sankcijas kopā ar pārkāpumu konstatējošu spriedumu	333
3.2.	Finansiālas sankcijas kā atsevišķs, pārkāpumu konstatējošajam spriedumam sekojošs spriedums	334
3.3.	Finansiālo sankciju veidi.....	334
4.	Priekšrocības un trūkumi.....	336
5.	Pārkāpuma procedūra pēc dalībvalsts pieteikuma.....	337
6.	Komisijas ātrās reaģēšanas tīkls (SOLVIT).....	338
V.	Prasības par Eiropas Savienības iestāžu izdotajiem aktiem.....	339
1.	Vispārīgi noteikumi attiecībā uz Eiropas Savienības iestāžu aktu apstrīdēšanu.....	339
1.1.	Apstrīdamo tiesību aktu loks.....	339
1.2.	Apstrīdēšanas pamati.....	340
1.3.	Prasības celšanas termiņš	341
1.4.	Subjekti, kas var celt prasību.....	341
2.	Īpaši apstrīdēšanas priekšnoteikumi fiziskām un juridiskām personām	341
2.1.	Tiesību akts, kas skar tieši un individuāli.....	342
2.2.	Reglamentējošs akts, kas skar tieši, bet nav saistīts ar īstenošanas pasākumiem	346
VI.	Prasības pret Eiropas Savienības institūcijām to bezdarbības dēļ.....	348
VII.	Prasības par kaitējuma novēršanu pret Eiropas Savienības institūcijām	348

VIII. Atzinumi par Eiropas Savienības starptautiskajiem līgumiem	349
IX. Strīdi starp Eiropas Savienību un tās darbiniekiem	350
X. Citas prasības	350
XI. Vispārējās tiesas nolēmumu pārsūdzība Tiesā	352
9. § EIROPAS SAVIENĪBAS UN DALĪBVALSTU ATBILDĪBA.....	353
I. Ievads	353
II. Eiropas Savienības atbildība	353
1. Eiropas Savienības līgumiskā atbildība.....	354
2. Eiropas Savienības ārpuslīgumiskā atbildība	354
2.1. Eiropas Savienības iestāžu vai to amatpersonu rīcība.....	354
2.2. Rīcības prettiesiskums.....	355
2.3. Pietiekami būtisks tiesību normas, kas piešķir tiesības indivīdam, pārkāpums	356
2.4. Kaitējums	356
2.5. Cēloniskais sakars	356
2.6. Tiesiskās sekas	357
2.7. Darbinieku atbildība	357
III. Dalībvalstu atbildība.....	357
1. Valsts atbildības principa attīstība Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā	358
1.1. Valsts atbildības principa iedibināšana – <i>Francovich</i> lieta.....	358
1.2. Valsts atbildības principa konkretizēšana – apvienotās lietas <i>Brasserie du Pêcheur</i> un <i>Factortame</i>	361
2. Valsts atbildības priekšnoteikumi	363
2.1. Subjekts, kas izraisa tiesību aizskārumu.....	364
2.2. Tiesības, kuru pārkāpums izraisa atbildību	365
2.3. Tiesību pārkāpuma būtiskums.....	366
2.4. Cēloņsakarība	367
3. Problēmas, kas saistītas ar valsts atbildības īstenošanu: atbildība par likumdevēja un tiesu varas pārkāpumiem	368
3.1. Likumdevēja atbildība.....	368
3.2. Valsts atbildības par tiesu varas pārkāpumiem iedibināšana.....	368

3.3. Valsts atbildības par tiesu varas pārkāpumiem ierobežošana	370
3.4. Valsts atbildības par tiesu varas pārkāpumiem kritēriji un praktiskās īstenošanas problēmas	371
4. Valsts atbildības realizēšanas praktiskā puse	373
4.1. Valsts atbildības realizēšanas principi	373
4.2. Valsts atbildības mehānisma efektivitāte	375
5. Valsts atbildības principa īstenošana Latvijā	376
5.1. Valsts atbildības principa īstenošana administratīvajā procesā	377
5.2. Valsts atbildības principa īstenošana civilprocesā	378
5.3. Alternatīvas valsts atbildībai	381
10. § EIROPAS SAVIENĪBAS BUDŽETA TIESĪBAS	383
I. Ievads	383
II. Budžeta ieņēmumi	384
1. Eiropas Savienības pašas resursu princips	384
1.1. Pašas resursu ideja un tās attīstība	385
1.2. Ieņēmumu no pašas resursiem veidi	385
1.3. Atvērēšanas instrumenta <i>NextGenerationEU</i> finansēšana	388
1.4. Ieņēmumi no ieņēmumu noteikšanas	389
III. Budžeta pieņemšanas procedūra	390
1. Budžeta principi	390
2. Budžeta ieņēmumu un izdevumu plānošana	392
3. Budžeta izstrāde un pieņemšana	393
3.1. Daudz gadu budžeta pieņemšana	393
3.2. Gada budžeta pieņemšana	395
IV. Budžeta īstenošana un tās kontrole	396
1. Budžeta izpilde	396
2. Budžeta īstenošanas iekšējā un ārējā kontrole	397
3. Budžeta izpildes politiskā kontrole	397
4. Eiropas Birojs krāpšanas apkarošanai (OLAF)	398

Summary	401
Jēdzienu personvārdu un apzīmējumu alfabētiskais rādītājs.....	403
Izmantoto avotu saraksts	419
1. Literatūra.....	419
2. Tiesību akti.....	433
3. Judikatūra un tiesu prakse	444

Ievadvārdi

Egils Levits

Latvijas Valsts prezidents (2019–2023)
Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis (2004–2019)

I

Grāmata "Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības" piedzīvo savu trešo izdevumu. Kādam juridiskam darbam latviešu valodā tas ir retums. Tas liecina par darba augsto kvalitāti un par to, ka tas ir pieprasīts. To lasa gan Eiropas Savienības tiesību praktiķi, gan studenti, gan pilsoņi, kuriem interesē Eiropas Savienības uzbūve un darbība.

Skats uz Latviju kā valsti šodien nedz juridiski, nedz politiski vairs nav iedomājams bez kopskata ar Eiropas Savienību. Šī grāmata ir kļuvusi par – latviešu valodā faktiski vienīgo – standartdarbu, kas skaidrā, strukturētā un pārskatāmā veidā informē mūs par Eiropas Savienību visos tās aspektos – sākot no tiesiskās struktūras un institūcijām līdz pat praktiskām tiesību piemērošanas niansēm.

Grāmata dod iespēju iepazīt un izprast to, kā Eiropas Savienība ietekmē mūsu visu dzīves, savukārt arī to, kā mēs varam to ietekmēt un stiprināt šo pār nacionālo struktūru, kuras sastāvā varam attīstīt gan savu valsti, gan – kā tas norādīts arī Satversmes Ievadā – vienoto Eiropu.

Šī grāmata iet kopsolī ar Eiropas Savienības dinamisko attīstību. Grāmatas autoriem pienākas pateicība par neatlaidību šo darbu pastāvīgi aktualizēt un novest nu jau līdz trešajam izdevumam.

II

Eiropas Savienība ir viens no nozīmīgākajiem pasaules ekonomikas centriem. Tajā dzīvo 5% pasaules iedzīvotāju. Tā rada apmēram 17% no pasaules kopējā iekšzemes kopprodukta (trešā vieta aiz ASV un Ķīnas). Tā tērē 13% no visiem pasaules militārajiem izdevumiem. Laika gaitā Eiropas Savienības politiskā ietekme pasaulē pastāvīgi pieaug. Tomēr joprojām tā nav atbilstoša tās ekonomiskajam un arī tās dalībvalstu militārajam potenciālam.

Savā vairāk nekā 60 gadus ilgajā vēsturē Eiropas Savienība ir piedzīvojusi daudzas krīzes – tostarp naftas krīzi, finanšu krīzi, *euro* krīzi un kā pēdējo lielo krīzi – Covid-19 krīzi. Tomēr no visām lielām un mazām krīzēm Eiropas Savienība vienmēr ir izgājusi spēcīgāka nekā tā bijusi katras krīzes sākumā.

Tas pierāda Eiropas Savienības apbrīnojamo spēju adaptēties situācijai un, stingri orientējoties uz saviem lielajiem mērķiem, krīzi pārvarēt.

III

Latvija kopš 2004. gada ir Eiropas Savienības dalībvalsts. Tā vairs nav "jaunā" dalībvalsts, kas vēl tikai apgūst un integrējas Eiropas Savienības aprītē. Pēc Latvijas Eiropas Savienībā ir iestājušās vēl vairākas valstis, bet virkne valstu Rietumbalkānos, kā arī Ukraina un Moldova vēl vēlas iestāties. Teorētiski kandidātvalsts joprojām vēl ir arī Turcija.

Latvija šajos vairāk nekā divdesmit gados Eiropas Savienībā ir kļuvusi par vienu no stabilākajām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Tās demokrātija ir stingra, uz ko norāda visi demokrātijas indeksi. Tās ekonomika ir piedzīvojusi nozīmīgu izaugsmi – ja 2004. gadā Latvijas iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju veidoja 44% no Eiropas Savienības vidējā rādītāja, tad 2023. gadā tas bija jau 71%.

Taču galvenais – politiski Latvija ir viena no proeiropeiskākajām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Tas saistīts ne tikai ar priekšrocībām, ko šī dalība dod Latvijas ekonomikai, bet arī ar politisko drošību, ņemot vērā Krievijas apdraudējumu. Bez dalības Eiropas Savienībā un otrā galvenajā Rietumu alianses organizācijā – NATO – Latvija ātri vien politiski un ekonomiski nonāktu atpakaļ Krievijas orbītā, kas gandrīz nevienam latvietim nav pieņemami.

Šajā laikā ir izaugusi jauna paaudze, kas jau dzimusi Eiropas Savienībā un kurai Latvijas dalība tajā ir pašsaprotama. Šai paaudzei ir pašsaprotamas iespējas brīvi ceļot, strādāt, izglītoties, dzīvot visā Eiropas Savienībā, saņemt dažādus pakalpojumus un baudīt tiesības, kas visās dalībvalstīs vienlīdzīgi tiek nodrošinātas Eiropas Savienības pilsoņiem.

Tādēļ ir tikai dabiski, ka Latvijai dalība Eiropas Savienībā ir stingrs pamats, uz kura būvēt mūsu valsts nākotni.

IV

Eiropas Savienība (sākotnēji kā atsevišķās Eiropas Ogļu un tērauda kopiena, Eiropas Atomenerģijas kopiena un Eiropas Ekonomikas kopiena) ir dibināta pēc Otrā pasaules kara ne tikai kā ekonomiska savienība nolūkā dot jaunu impulsu kara izpostītās Eiropas atjaunošanai.

Tā vienlaikus bija arī "miera projekts" ar diviem mērķiem.

Pirmkārt, panākt izlīgumu starp pretiniekiem nesenajā postošajā karā, kurā bija iesaistītas gandrīz visas Eiropas valstis. Kopējam, uz nākotni vērstam ekonomiskas izaugsmes projektam, kas nāktu par labu visiem tā dalībniekiem, kā vēlams blakusefekts bija iecerēta arī kara radīto politisko un emocionālo traumu mazināšana un dziedēšana.

Priekšnoteikums tam bija Vācijas valsts un sabiedrības pilnīga atteikšanās no nacistiskās ideoloģijas un pastrādāto noziegumu nožēlošana un atbildības par tiem uzņemšanās. Tikai tad bijušās kara pretinieces varēja nākt kopā un sākt jaunu projektu, kam ilgstoši jānodrošina miers un labklājība Eiropā.

Otrkārt, ciešāka ekonomiska sadarbība – kas līdz ar to loģiski prasīja arī ciešāku politisku sadarbību – bija nepieciešama, lai stiprinātu dalībvalstu ekonomikas un tuvinātu tās arī politiski, ņemot vērā Aukstā kara laikā pastāvošo apdraudējumu no Padomju Savienības (un tās kontrolēto sociālistisko satelītvalstu) puses.

V

Eiropas Savienība pēc savas struktūras ir unikāla institūcija. Tā nav parasta starptautiska organizācija, kaut gan tā sastāv no suverēnām dalībvalstīm, bet tā arī nav sava veida (federāla) valsts, kaut gan tai ir orgāni, kas ir analogi valsts augstākajiem orgāniem: Eiropas Komisija kā valdība, Eiropas Savienības Padome un Eiropas Parlaments kopā kā "divpalātu" parlaments, kā arī Eiropas Savienības Tiesa kā augstākā tiesu instance.

Tomēr šī pārvaldības struktūra darbojas citādi nekā nacionālā valstī. Arī demokrātija Eiropas Savienībā ir strukturēta citādi nekā šādā valstī. Par iemeslu tam ir apstāklis, ka Eiropas Savienība nav valsts, bet gan īpaša struktūra *sui generis*.

No konstitucionālo tiesību viedokļa raugoties, Eiropas Savienībai nav savas valststautas (Satversmes 2. pantā valststauta tiek dēvēta par "Latvijas tautu") kā konstitucionāli tiesiskā pamata. Tās vietā pastāv Eiropas Savienības pilsonība – taču tā ir nevis patstāvīga, bet gan no dalībvalsts pilsonības atvasināta pilsonība.

Tāpat nepastāv arī Eiropas Savienības nācija kā tās politiskais pamats un tās locekļu primārais identifikācijas un politiskās lojalitātes objekts (Satversmes Ievads apraksta latviešus kā nāciju (valstsnāciju), kas izveidoja un kuras dēļ pastāv Latvijas valsts). Demokrātijā svarīgi ir arī tas, ka nācija (attiecīgajā valodā) veido savu publiskā diskursa telpu.

Taču ir vērojams, ka laika gaitā pamazām veidojas Eiropas (vai eiropiešu) identitāte un tāpat arī kopēja Eiropas publiskā diskursa telpa. Tās veidojas kā jauns slānis virs nacionālās identitātes un virs nacionālās publiskās diskursa telpas. Tomēr tās vēl ir visai bālas. Paredzams, ka pārskatāmā laika posmā, vismaz tuvākajās paaudzēs, tās nekļūs par primārajiem identifikācijas un komunikācijas slāņiem.

VI

Līdz ar to Eiropas Savienība ir veidota kā kopējās interesēs balstīta suverēnu dalībvalstu savienība, un vismaz tuvākajā nākotnē tāda tā arī paliks. Dalībvalstis šo kopējo interešu vārdā deleģē daļu no savas valsts kompetences Eiropas Savienībai, lai tā šo kompetenci īstenotu efektīvāk nekā katra valsts atsevišķi. Pie tam visas dalībvalstis caur Eiropas Savienības Padomi, Eiropas Parlamentu un Eiropas Komisiju demokrātiski piedalās šīs deleģētās kompetences pārvaldībā.

Līdz ar to demokrātija, kas nodrošina pilsoņu gribas pārneši uz pārvaldības institūcijām, ir centrāls struktūrprincips arī Eiropas Savienībā. Tas darbojas gan tiešā veidā caur pilsoņu vēlētu Eiropas Parlamentu, gan pastarpinātā veidā caur nacionālā līmenī demokrātiski leģitimētajām dalībvalstu valdībām, kuras veido Eiropas Savienības Padomi un izvirza Eiropas Komisijas locekļus (kurus apstiprina Eiropas Parlaments).

Līdz ar to dažkārt izteiktā kritika, ka Eiropas Savienība neesot pietiekoši demokrātiska, nav gluži pamatota. Demokrātija Eiropas Savienībā darbojas atbilstoši tās īpašajam, juridiski politiskajam *sui generis* raksturam. Ja demokrātija Eiropas Savienībā darbotos līdzīgi kā valstī – ar pilsoņu vēlētu parlamentu un parlamenta priekšā atbildīgu valdību – tad tas nozīmētu, ka Eiropas

Savienība kļūtu par (federālu) valsti, bet līdzšinējās dalībvalstis par federālām zemēm. Patlaban un tuvākā nākotnē šādai vīzijai nav nozīmīga Eiropas Savienības pilsoņu atbalsta.

VII

Eiropas Savienība ir izrādījusies ārkārtīgi dzīvotspējīga. Tās loma pasaulē dažādos aspektos ir pastāvīgi pieaugusi, un tā pati kā institūcija ir augusi gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi.

Kopš dibināšanas tai ir nākušas klāt jaunas institūcijas – svarīgākā no tām ir Eiropas Parlaments, tāpat arī vairāki desmiti dažādas specializētas aģentūras (piemēram, Rīgā kopš 2011. gada darbojas Eiropas Elektronisko komunikāciju regulatoru iestāde jeb BEREC).

Eiropas Savienības institūcijās kopā strādā apmēram 80 000 darbinieku (iepretim 450 miljoniem Eiropas Savienības iedzīvotāju), kas līdzinās lielas pilsētas pašvaldības darbinieku skaitam, piemēram: Vīnes pašvaldībā strādā ap 70 000 cilvēku (iepretim 2 miljoniem iedzīvotāju), Minhenes – ap 45 000 (iepretim 1,3 miljoniem iedzīvotāju), Rīgas – ap 25 000 (iepretim 0,6 miljoniem iedzīvotāju). Šie skaitļi, saprotams, nav tieši salīdzināmi, taču jebkurā gadījumā tie parāda, ka mīts par milzīgo Eiropas Savienības birokrātu skaitu īsti neatbilst patiesībai.

VIII

Eiropas Savienības mērķu un politikas galvenais īstenošanas instruments ir tiesības. Eiropas Savienība ir tiesību savienība. Eiropas Savienības tiesības "pārklāj" dalībvalsts tiesības un kopā ar tām veido kopējo Eiropas Savienības tiesību telpu.

Eiropas Savienības tiesību telpa sniedz pilsoņiem plašākas iespējas un aizsardzību nekā to spēj viena atsevišķa dalībvalsts. Eiropas Savienības pilsoņi var brīvi pārvietoties, studēt, strādāt un dzīvot jebkurā dalībvalstī, jo tiesību telpa nodrošina vienlīdzību un tiesiskumu pāri robežām. Daudzas cilvēkiem svarīgas garantijas, piemēram, patērētāju tiesību aizsardzība, darba ņēmēju drošība, datu aizsardzība, vides standarti u.c., ir kopēji visai Eiropas Savienībai, radot augstāku aizsardzības līmeni nekā atsevišķās dalībvalstīs.

Ekonomikai šī tiesiskā telpa nozīmē vienotu tirgu, kurā preces, pakalpojumi, kapitāls un darbaspēks var brīvi kustēties un apritēt. Uzņēmumiem tas paver

iespējas darboties visā Eiropas Savienības teritorijā pēc vienotiem noteikumiem, kas veicina konkurenci un līdz ar to arī efektivitāti un ekonomisko izaugsmi. Kopējie standarti un regulējumi palīdz veidot stabilu vidi investīcijām, inovācijām un uzņēmējdarbības attīstībai, kā arī stiprina Eiropas Savienības ekonomisko noturību globālajos procesos.

Tiesību aizsardzība Eiropas Savienībā balstās gan uz nacionālajām tiesām, kas piemēro Eiropas Savienības normas, gan arī uz Eiropas Savienības tiesu sistēmu, kas pēc nacionālo tiesu lūguma interpretē Eiropas Savienības normas (prejudiciālo nolēmumu procedūra) un var arī pārskatīt dalībvalstu lēmumus, ja tie neatbilst Eiropas Savienības normām. Tas nodrošina pilsoņiem un uzņēmumiem papildu garantijas un iespējas aizstāvēt savas tiesības neatkarīgi no valsts robežām. Eiropas tiesību telpa ir veidota tā, lai ikvienam būtu vienādas iespējas vērsties taisnīgā un objektīvā tiesā, kas ir balstīta uz kopējiem principiem – tiesiskumu, cilvēku pamattiesībām un caurskatāmību.

Šāda integrēta tiesiskā telpa ne tikai veicina uzticību starp dalībvalstīm, bet arī stiprina pilsoņu apziņu par piederību plašākai kopienai, kurā tiek garantēta cieņa, drošība un vienlīdzība neatkarīgi no izcelsmes vai dzīvesvietas. Tas ir būtisks pamats gan demokrātijas, gan ekonomikas, gan sabiedrības līdzsvaram attīstībai visā Eiropas Savienībā.

IX

Vienlaikus Eiropas Savienības tiesības pastāvīgi atrodas kritikas degpunktā gan par normu daudzumu ("normu plūdi"), gan par sīkiem un pārlietu detalizētiem, it kā nevajadzīgiem regulējumiem un ierobežojumiem, kas radot pārlietu birokrātisku slogu un kavējot attīstību.

Šādai kritikai ir saskatāms pamats. Eiropas Savienības tiesību telpā šobrīd ir spēkā vairāk nekā 100 000 dažādu juridisko aktu. Tie attiecas uz visdažādākajām jomām – no produktu marķējuma līdz vides standartiem, datu aizsardzībai un finanšu tirgu uzraudzībai. Šis apjoms var radīt priekšstatu par birokrātisku slogu, kas kavē inovācijas un rada grūtības uzņēmējiem un patērētājiem.

Tomēr jāņem vērā, ka, ja vairums šo normu nepastāvētu un tās nebūtu tik detalizētas, nebūtu arī iespējams nodrošināt vienlīdzību visās dalībvalstīs, un spēcīgāki tirgi varētu iegūt negodīgas priekšrocības, ignorējot kopējās prasības. Regulējuma detalizācijas mērķis ir kopējai ekonomikas telpai garantēt kopīgu standartu ievērošanu visā Eiropā. Jāatceras, ka Eiropas Savienības tiesību

normas tiek radītas nevis abstrakti, Eiropas komisijai tās it kā vienkārši "izgudrojot", bet gan reaģējot uz attiecīgām prasībām un priekšlikumiem no sabiedrības, pamatā ekonomikas jomā. Taču vienlaikus ir svarīgi atzīmēt, ka, reaģējot uz šo kritiku, tieši pēdējā laikā Eiropas Komisija pievērš pastiprinātu uzmanību vairs nevajadzīgo normu atsijāšanai un jaunu normu nepieciešamības rūpīgākai izvērtēšanai.

X

Viens no centrālajiem Eiropas Savienības iekšējās uzbūves (arhitektūras) jautājumiem ir kompetenču sadale starp Eiropas Savienību un dalībvalstīm.

Jautājums ir, pirmkārt, par jomām, kuras dalībvalstis ir nodevušas Eiropas Savienības ekskluzīvā kompetencē vai dalītā kompetencē. Lai tiktu galā ar pastāvīgi pieaugošo sabiedrības un ekonomikas kompleksitāti, racionāli risinājumi prasa dziļāku Eiropas Savienības integrāciju. Tas nozīmē arī Eiropas Savienības kompetences paplašināšanos uz dalībvalstu kompetences rēķina.

Īpašs jautājums ir par Līguma par Eiropas Savienības darbību 3.–6. pantā uzskaitīto, Eiropas Savienībai deleģēto kompetenču interpretāciju. It sevišķi plaši interpretējamās ir šā līguma 4. panta 2. punktā noteiktās kopējās kompetences, kurās dalībvalstis var rīkoties tikai tad, ja Eiropas Savienība attiecīgajā jomā savu kompetenci nav izmantojusi vai nav to izmantojusi pietiekami intensīvi. Šeit bieži rodas domstarpības gan par attiecīgo jomu, kas šajā 2. punktā ir noteikta ļoti vispārīgi (piemēram, "transports", "brīvības, drošības un tiesiskuma telpa"), gan arī par to, vai un cik lielā mērā Eiropas Savienība savu kompetenci attiecīgajā jomā ir izmantojusi (tātad par tā dēvēto "harmonizācijas" pakāpi).

Beigu beigās šos jautājumus izšķir Eiropas Savienības Tiesa. Kritiķi norāda, ka Eiropas Savienības Tiesa – kas ir Eiropas Savienības institūcija – šeit neesot neitrāla, bet tai piemītot tendence šos jautājumus izšķirt par labu Eiropas Savienības kompetences paplašināšanai. Tādā veidā notiekot "lienoša" Eiropas Savienības kompetences paplašināšana uz dalībvalstu (atlikušās) kompetences rēķina.

Lai arī parasti šis pārmetums ir pārspīlēts – jo Eiropas Savienības Tiesa nuden rūpīgi apsver abu pušu viedokļus – šeit nepieciešama ne tikai labāka komunikācija ar sabiedrību, bet arī precīzāks domstarpību risināšanas mehānisms (juridiskajās diskusijās tam laika gaitā ir izvirzīti virkne interesantu priekšlikumu).

XI

Pēdējos gados Eiropas Savienība ģeopolitiski ir nonākusi jaunā situācijā, kurā tai ir jāatrod sava vieta un risinājumi, lai varētu turpināt un attīstīt šo Eiropas "projektu". Šo situāciju raksturo trīs faktori.

Pirmkārt, tas ir apdraudējums no Krievijas puses. Lai gan dažkārt tiek uzskatīts, ka Krievija apdraud tikai dalībvalstis Eiropas austrumos, tas nav pareizi – Krievija vēlas dominēt pār visu Eiropu. Šim nolūkam tā izmanto gan tiešus militārus draudus, gan arī hibridkara metodes. Sevišķi efektīva un tādēļ bīstama ir Krievijas metode ietekmēt Eiropas Savienības dalībvalstu (un citu demokrātisko valstu) publisko diskursu, slēpti ievietojot tur savus naratīvus, kas tieši vai netieši atbalsta Krievijas politiku un vājina demokrātijas pretošanās spējas.

Otrkārt, tā ir faktiskā Rietumu šķelšanās. ASV attālinās gan no kopējām Rietumu liberālās demokrātijas vērtībām, gan no konkrētas virsatbildības par Eiropas drošību, kuru tās bija uzņēmušās kopš Aukstā kara laikiem. Eiropas Savienības dalībvalstis, paļaujoties uz šo ASV virsatbildību, bija atstājušas novārtā savu aizsardzību. Tagad, ņemot vērā Krievijas agresīvās tieksmes un ASV samazināto interesi par Eiropas aizsardzību, tās drošība ir nopietni apdraudēta.

Treškārt, Eiropas Savienības dalībvalstis – un visas Rietumvalstis, ieskaitot ASV – līdz šim vienoja kopējs politiski ideoloģisks skatījums uz pasauli. To var apzīmēt kā liberāli demokrātisko skatījumu. Pašreizējo situāciju raksturo arī šā skatījuma – jeb ideoloģijas – krīze. Tā politiski tiešā veidā izpaužas tādu politisko partiju panākumos daudzās Eiropas valstīs, kas ir skeptiski noskaņotas pret liberālās demokrātijas piedāvāto valsts iekārtu, pret Eiropas Savienību un vispār pret Eiropas ideju kā tādu. Dziļākā domāšanas un uztveres slānī vērojama arī racionālās pasaules uztveres erozija ("alternatīvie fakti", "patiesības krīze" u.tml. fenomeni), kas ir liberāli demokrātiskā politiski ideoloģiskā pasaules redzējuma pamatā.

XII

Tomēr, neraugoties uz krīzes signāliem, vairākums eiropiešu joprojām atbalsta Eiropas ideju, liberāli demokrātiskās vērtības un Eiropas Savienību kā veiksmīgu supranacionālu struktūru.

Tādēļ Eiropas Savienības nākotne būs atkarīga no prodemokrātisko un proeiropisko spēku spējām šo krīzi pārvarēt, īpaši ņemot vērā to, ka ir skaidrs, ka visas alternatīvas ilgākā laika posmā novedīs pie sliktākiem rezultātiem – gan ekonomiskā, gan brīvības un citu eiropisko vērtību ziņā.

Tas vispirms nozīmē, ka Eiropas Savienībai jāklūst pietiekoši autonomai gan aizsardzības, gan ekonomikas, gan tehnoloģiju jomā, lai tā varētu pati aizsargāt sevi un īstenot tādu politiku, kādu tā uzskata par pareizu. Šeit nepieciešama skaidra stratēģija un apņēmīga rīcība.

Tas nozīmē arī to, ka Eiropas Savienību nepieciešams reformēt, paplašinot tās kompetenci un aktivitāti ārpolitikas un tagad arī aizsardzības politikas jomās. Tāpat nepieciešams efektivizēt tās lēmumu pieņemšanas mehānismu, līdz minimumam samazinot iespēju, ka viena vai pāris valstis bloķē visai Eiropas Savienībai nepieciešamus lēmumus.

Taču tas nozīmē arī to, ka dalībvalstu sabiedrībām ir vairāk jāapzinās savas vērtības, uz ko balstās specifiski eiropēiskais politiski ideoloģiskais skatījums uz pasauli, un jānovērtē liberāli demokrātiskās valsts iekārtas, kas līdzsvaro gan demokrātijas, gan tiesiskas valsts principus, šā skatījuma piedāvātās priekšrocības objektīvi salīdzinot ar piedāvātajām alternatīvām.

Vienlaikus lielāka vērība ir jāpiegriež paš aizsargājošas demokrātijas principam (un vajadzības gadījumā tas arī apņēmīgi jāizmanto), kas neļauj demokrātiskās brīvības izmantot pret pašu demokrātiju.

XIII

Ņemot vērā Eiropas Savienības komplicētajā, bet ļoti elastīgajā un izturīgajā struktūrā ietverto spēju pārvarēt krīzes – kas ir viena no Eiropas Savienības lielajām priekšrocībām – esmu pārliecināts, ka tā veiksmīgi tiks galā ar pašreizējo, izaicinājumiem bagāto situāciju.

No zinātniskā redaktora priekšvārda grāmatas pirmajam izdevumam

ES tiesībām ir arvien lielāka nozīme un ietekme uz tiesību jaunradi un valsts pārvaldi ES dalībvalstīs. Konkrēti attiecībā uz tiesību jaunradi daži – to vidū bijušais Vācijas Federatīvās Republikas prezidents un bijušais Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas priekšsēdētājs Romans Hercogs (*Roman Herzog*) – pat apgalvo, ka vairāk nekā 80 procentiem nacionālo tiesību aktu pieņemšanas pamatojums ir nevis citi nacionālo tiesību akti, bet Briseles prasības.¹ Lai gan šāds skaitlis šķiet krietni pārspīlēts, mītam par "80 procentiem" ir zināms pamats, ievērojot arvien pieaugošo ES tiesību nozīmi, ko turklāt apstiprina arī fakts, ka daudzi Eiropas mēroga uzņēmēji un lobisti tā vietā, lai savu interešu virzīšanai censtos ietekmēt dalībvalstu valdības, fokusējas uz Briseli.

Tā kā tikai 6 no visām 28 ES dalībvalstīm ir bijusi iespēja "pieaugt" vienlaikus ar Eiropas Kopienu un vēlāk ar ES tiesību attīstību vairāk nekā 60 gadu garumā, jaunākām dalībvalstīm – īpaši tām, kuras ES pievienojās tikai 2004. gadā, to skaitā arī Latvijai, vai vēl vēlāk – nav bijusi iespēja aktīvi piedalīties Eiropas Kopienu un ES tiesību attīstīšanās pirmo 50 gadu laikā. Taču vēlme pievienoties ES no potenciālajām dalībvalstīm prasa arvien apjomīgākus centienus, lai izpildītu Kopenhāgenas kritērijus. Tā sauktā ES *acquis communautaire* pārņemšana Latvijai nozīmēja 50 gadu gaitā radīto tiesību iekļaušanu savā tiesību sistēmā, kas cita starpā izpaudās aptuveni 80 000 lappušu iztulkošanā latviešu valodā, kas savukārt atbilst dokumentu kaudzei 8 metru augstumā. Pieņēmusi un īstenojusi šo izaicinājumu nu jau kādu laiku iepriekš, Latvija ir pārvarējusi vēl vairākus šķēršļus pēdējos gados un pašlaik ir kļuvusi par eurozonas locekli. Tādējādi, no vienas puses, varētu apgalvot, ka līdz ar to uz Latviju vairs nevar attiecināt "jaunas" dalībvalsts statusu, ko vēl vairāk apliecina fakts, ka Latvija būs Eiropas Savienības Padomes prezidējošā valsts 2015. gada pirmajā pusē.

¹ Sk., piemēram, *Herzog R., Gerken L.* Die Europäische Union gefährdet die parlamentarische Demokratie in Europa. Welt am Sonntag 14.01.2007., pieejams: http://www.cep.eu/fileadmin/user_upload/Pressemappe/CEP_in_den_Medien/Herzog_Gerken_2/Ein_Beitr_ag_zur_EU-Verfassung_Gerken_-_Herzog.pdf

Tomēr, no otras puses, ja šāds apgalvojums tiek izteikts, būtu arī jāpieņem, ka Latvija bez sarežģījumiem tiek galā ar ES tiesībām. Proti, ka tā ne vien māk izmantot tiesības un līdzdarboties to attīstīšanā, bet arī ka tā izpilda savus pienākumus un spēj piemērot šīs tiesības par spīti to sarežģītībai. Attiecībā uz ES tiesību pārkāpumiem statistika liecina, ka Latvija ir viena no "labākajām" dalībvalstīm ar tikai 20 pārkāpumu procedūrām 2012. gada beigās.² Tomēr, neskatoties uz šo pozitīvo rādītāju, var pieņemt, ka kopumā mazākām dalībvalstīm ar mazākiem cilvēkresursiem un finanšu resursiem tas ir pamatīgs izaicinājums labākajā veidā (arī dalībvalstij pašai sev) izpildīt visus dalības ES noteikumus un pastāvīgi izglītēt savus ierēdņus ES tiesību jautājumos, lai ES tiesības tiktu piemērotas atbilstoši ES standartiem.

Ievērojot iepriekš minēto, par būtisku trūkumu uzskatāms tas, ka lasītājiem latviešu valodā – īpaši studentiem un ierēdņiem – līdz pat šim nav bijis iespējams latviešu valodā vienkopus vienā grāmatā apgūt ES tiesības, kādas tās ir spēkā kopš Lisabonas līguma spēkā stāšanās 2009. gada decembrī. Šī grāmata par ES institucionālajām tiesībām ir paredzēta kā pirmais solis (kuram vēlāk sekos otrais solis, proti, grāmatas otrā daļa par ES materiālajām tiesībām), lai sniegtu iespēju lasītājiem latviešu valodā labāk izprast sarežģīto, bet ļoti svarīgo ES tiesību jomu.

Iepriekšminētais konteksts man kā Vācijas Akadēmiskā apmaiņas dienesta (*DAAD, Deutscher Akademischer Austauschdienst*) asociētajam viesprofesoram Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē bija lieliska iespēja nākt klajā ar piedāvājumu īstenot šo projektu un, strādājot kopā ar pārējiem autoriem, uzrakstīt šo grāmatu mazāk nekā divu gadu laikā. Šajā ziņā es vēlos izcelt vairāku personu un institūciju līdzdalību un atbalstu. Vispirms es vēlos uzsvērt efektīvo komandas darbu ar autoriem, kuri strādāja ļoti disciplinēti un pret šo projektu izturējās ar lielu nopietnību. Šīs grāmatas rakstīšanas laikā vairums pārējo autoru – Vija Kalniņa, Kristīne Markus, Aleksandrs Potaičuks un Ģirts Straziņš, izņemot Dr. iur. Arni Buku un Mg. iur. Kasparu Gailīti – vēl bija Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes maģistrantūras studenti, tomēr viņi tik un tā uzņēmās ievērojamu darba apjomu, lai šī grāmata ieraudzītu dienasgaismu. Neskatoties uz autoru relatīvi lielo skaitu, jau no paša sākuma bija mērķis panākt viendabīgu rezultātu attiecībā uz grāmatas valodas stilu un saturu, kas, cieši sadarbojoties autoriem un lielu darbu ieguldot grāmatas

² Eiropas Komisijas ziņojums: 30. pārskats par ES tiesību aktu piemērošanas pārraudzību (2012. gads). COM 2013 (726), galīgā redakcija.

zinātniskajiem redaktoriem Arnim Bukam, Kasparam Gailītim un Ģirtam Strazdiņam, lielos vilcienos arī ir panākts. Pie katras nodaļas norādīts tā autora vai autoru vārdi, kuri pamatā bija atbildīgi par konkrētās nodaļas saturu.

Vienlaikus vēlos atzīmēt, ka šī grāmata savā ziņā ir turpinājums mana priekšteča šeit, Latvijas Universitātē, profesora Dr. Tomasa Šmica (*Thomas Schmitz*) paveiktajam darbam. Viņa izveidotās shēmas, kas šajā grāmatā daļēji pārņemtas no viņa grāmatas "Kāzusi un mācību materiāli Eiropas Savienības tiesībās",³ ir lielisks palīgs daudzo dažādo ES tiesību tēmu strukturēšanai un rezumēšanai.

Šīs grāmatas tapšanas projekta finansējums ir grants no Baltijas-Vācijas Augstskolu biroja (*Baltisch-Deutsches Hochschulkontor*), kurš pastāvīgi atbalsta akadēmiskās aktivitātes Baltijas valstīs. Grāmatu atbalstīja arī Vācijas Federālās Republikas vēstniecība Latvijā, tostarp organizējot semināru par šīs grāmatas koncepciju. Savukārt Latvijas Universitāte nodrošināja vajadzīgo infrastruktūru mūsu darbam. Visbeidzot VAS "Tiesu namu aģentūra" izrādīja lielu sapratni un pretimnākšanu grāmatas manuskripta nodošanas procesā, kā arī nodrošināja raitu grāmatas izdošanu. Mēs pateicamies šīm institūcijām un to atbildīgajām personām par viņu atbalstu.

Zinātniska satura grāmatas nekad nevar tikt uzskatītas par pilnībā pabeigtām, un tās drīzāk veido izejmateriālu jaunam izdevumam. Arī šī grāmata nav izņēmums. Mēs pārskatīsim un papildināsim šo pirmo daļu, tostarp strādājot pie grāmatas otrās daļas, ar tālāku ieceri abas daļas apvienot vienā, pārstrādātajā otrajā izdevumā. Šajā nolūkā tiek laipni gaidīti jebkādi ieteikumi, komentāri un kritika, kuru lūdzu adresēt: Dr. Christoph Schewe, Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedra, Raiņa bulvāris 19, 259. kab., Rīga, LV-1586 vai schewe@lu.lv.

Christoph Schewe
(Kristofs Ševe)

³ *Schmitz T.* Kāzusi un mācību materiāli Eiropas Savienības tiesībās. Tulkojuma zinātniskie redaktori K. Gailītis un L. Ziediņa. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010.

Zinātniskā redaktora priekšvārds otrajam izdevumam

Kopš grāmatas "Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības" iznākšanas ir pagājuši pieci gadi, kuru laikā izdots arī apjomīgākais grāmatas turpinājums "Eiropas Savienības tiesības. II daļa. Materiālās tiesības". Ievērojot to, ka šī pirmā grāmata visnotaļ ātri izzuda no grāmatveikalu plauktiem, tās autoriem ir prieks, ka tā ir modinājusi lasītāju interesi Latvijā. Tādēļ, ņemot vērā šo veiksmīgo pieredzi, visas pirmās grāmatas tapšanā iesaistītās puses – gan autori, gan izdevējs – piekrita sagatavot šīs pirmās grāmatas pārstrādātu izdevumu, tajā aktualizējot notikumus šo gadu laikā Eiropas Savienībā un attiecīgās izmaiņas Eiropas Savienības tiesībās. Tāpat kā iepriekš, 2014. gadā, esmu patiesi sajūsmināts un vēlos uzteikt pārējo grāmatas autoru – Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Vijas Kalniņas, Kristīnes Markus, Aleksandra Potaičuka un Ģirta Straziņa – entuziasmu un darbaspējas, kā arī izdevēja VAS "Tiesu namu aģentūra" profesionalitāti un sapratni.

Šajā pārstrādātajā izdevumā ir bijušas nepieciešamas vairākas izmaiņas. Vislielāko izmaiņu pamatā ir 2016. gadā Apvienotajā Karalistē notikušais referendums, kurā tās pavalstnieki lēma par šīs karaļvalsts izstāšanos no Eiropas Savienības, un tam sekojošās smagās sarunas starp Apvienoto Karalisti un Eiropas Savienību, meklējot kopīgu tālākās sadarbības formu – process, ko šodien pazīstam ar nosaukumu "Brexit". Šā procesa ilgums vairāk nekā trīs gadu garumā, tā arī joprojām nespējot rast abpusēji pieņemamu risinājumu, spilgti parāda, cik sarežģīta ir arvien ciešākās Eiropas integrācijas saišu saraušana pēc, šajā gadījumā, 46 gadu "kopdzīves". *Brexit* process ir bijis par pamatu izmaiņām ne tikai darba 3. nodaļā, kurā cita starpā tiek aplūkota izstāšanās no Eiropas Savienības, bet arī citās, kurās apskatīta Eiropas Savienības iestāžu uzbūve un sastāvs, lēmumu pieņemšanas process Eiropas Savienībā, Eiropas Savienības budžeta veidošanās u.c. Ne saistībā ar šo izdevumu, taču tāpat ir skaidrs, ka vēl ievērojamāku ietekmi *Brexit* visdrīzāk atstās uz tādiem Eiropas Savienības materiālo tiesību fundamentiem kā iekšējais tirgus un Eiropas Savienības pilsonība.

Tikmēr citas izmaiņas šajā pārstrādātajā izdevumā ir ieviestas uz patīkamāka fona, jo Latviju – jo īpaši pēc veiksmīgi aizvadītās Eiropas Savienības Padomes prezidentūras 2015. gadā – tagad jau pilntiesīgi var uzskatīt par ilggadēju

Eiropas Savienības un eurozonas dalībvalsti. Taču arī šos Latvijas panākumus, kas ir radījuši pamatu tās vadošai lomai ES vairākos jautājumos un Latvijas pārstāvju vadošiem amatiem Eiropas Savienības iestādēs, ir pavadījuši zināmi zaudējumi strīdos par Eiropas Savienības tiesību piemērošanu, no kuriem zināmākais ir lieta saistībā ar Latvijas Bankas prezidentu Ilmāru Rimševiču.

Kopumā šajā pārstrādātajā izdevumā ir ne vien pārskatīts un atjaunināts iepriekšējais izdevums, bet arī – kur tas bijis iespējams – mēģināts šai grāmatai par Eiropas Savienības institucionālajām tiesībām piešķirt vairāk "Latvijas perspektīvas".

Christoph Schewe
(Kristofs Ševe)

Zinātnisko redaktoru priekšvārds trešajam izdevumam

Kopš šīs grāmatas pirmā izdevuma publicēšanas 2014. gadā ir pagājuši vienpadsmit gadi un pieci gadi kopš bez būtiskām izmaiņām tika izdots grāmatas otrais izdevums. Pa šo laiku, bet īpaši pēdējo piecu gadu laikā, pasaule, Eiropa, Eiropas Savienība (ES) un tās dalībvalstis ir piedzīvojušas būtiskas pārmaiņas. Terminu *pluri-krīze* un *perma-krīze* visai precīzi raksturo pagājušo desmitgadi, kad ES bijusi spiesta reaģēt uz vairākiem ārējiem satricinājumiem, kuri neizbēgami radījuši arī iekšējos izaicinājumus pašā ES.

Starp nozīmīgākajiem globālajiem notikumiem – hronoloģiskā secībā – minama 2020. gadā aizsākusies Covid-19 pandēmija, kas satricināja sabiedrības visā pasaulē, Krievijas uzsāktais pilna mēroga iebrukums Ukrainā 2022. gadā, 2023. gada 7. oktobrī notikušais terorakts Izraēlā, kas izraisīja karu Gazā un Libānā un saasināja spriedzi Tuvajos Austrumos, iesaistot arī Irānu, kā arī Donalds Tramps, kurš 2024. gadā otro reizi tika ievēlēts par ASV prezidentu.

Papildus šīm globālajām krīzēm ES nācās risināt arī ģeogrāfiski ierobežotākus jautājumus pašas ES iekšienē, piemēram, Apvienotās Karalistes izstāšanos no ES (kas ieguva apzīmējumu "Brexit"). Lai gan šis notikums atspoguļoja daudzu Lielbritānijas iedzīvotāju neapmierinātību ar dalību ES, tas vienlaikus kalpoja par integrējošu faktoru citās dalībvalstīs. Turklāt tas būtiski nemazināja ES pievilcību kandidātvalstu acīs.

Strīdīgas debates par ES nav aprobežojušās tikai ar Lielbritāniju. Tādās valstīs kā Ungārija, Polija un Slovākija pa šo laiku pie varas ir bijuši vai pat nostiprinājušies politiskie spēki, kas atklāti apšaubā un izaicina ES autoritāti, īpaši jautājumos, kas saistīti ar LES 2. pantā nostiprinātajām ES pamatvērtībām. Tā rezultātā tiesību zinātnieki arvien vairāk pauž bažas par tiesiskuma stāvokli ES, jo tas būtiski ietekmē ES kā tiesību un vērtību kopienas (vācu val. – *Rechtsgemeinschaft*, kas ir termins, ko savulaik ieviesa pirmais Eiropas Komisijas prezidents Valters Halšteins (*Walter Hallstein*)) struktūru un darbību.

Šo pastāvošo spriedzi pavada visai dziļas politiskas domstarpības dažādu dalībvalstu starpā par LGBTQ+ tiesību, migrācijas politikas, budžeta solidaritātes, kā arī par atbalsta sniegšanas Ukrainai un tās potenciālās pievienošanās ES jautājumiem. Tomēr, neskatoties uz to, kopumā ES šodien ir

viendabīgāka dalībvalstu nostājās nekā tas bijis senāk, jo globālā vide, kurā parādās jauna, rietumu modelim alternatīva starptautiskā kārtība ar arvien mazāku cieņu pret starptautiskajām tiesībām un vērtībām, prasa spēcīgu un vienotu ES.

Lai gan visi minētie notikumi tikai daļēji ir saistīti ar šā grāmatas izdevuma galveno fokusu – ES institucionālajām tiesībām –, mēs tomēr esam centušies atsaukties uz atbilstošo judikatūru un literatūru, lai ilustrētu to savstarpējo saistību. Lai arī dažos gadījumos šķita vēlams pilnīga nodaļu pārstrāde, šīs grāmatas sākotnējā koncepcija un struktūra – ar dažādu autoru no dažādām ES dalībvalstīm, kuri katrs darbojas dažādās tiesību un profesionālajās nozarēs, – dabiski ierobežoja šādas ambīcijas.

Viens no izceļamiem un nozīmīgākajiem iekšējiem ES attīstības virzieniem, kas aplūkots šajā, trešajā grāmatas izdevumā, ir Eiropas Savienības Tiesas (EST) reforma, kas detalizēti apskatīta 8. nodaļā. Šī nodaļa arī piedzīvojusi lielākās izmaiņas salīdzinājumā ar grāmatas otro izdevumu. Tomēr aktualizētas ir visas nodaļas, ņemot vērā jaunākos ES tiesību aktus, EST judikatūru un būtiskākos pavērsienus pēdējo piecu gadu laikā.

Mēs katrā ziņā ceram, ka lasītāji šo trešo grāmatas izdevumu joprojām uzņems ar tādu pašu atsaucību kā iepriekšējos izdevumus, kā arī uzskatīs to par informatīvu un noderīgu. Un mēs būsīm pateicīgi par komentāriem un priekšlikumiem iespējamam ceturtnam izdevumam, kas, ņemot vērā dinamiskās pārmaiņas tiesību un ģeopolitikas jomā, var kļūt aktuāls ātrāk nekā šobrīd varētu šķist.

**Christoph Schewe
(Kristofs Ševe)**

Arnis Buka

Kaspars Gailītis